

מלחמת חרבות ברזל

תמונת מצב

*15.10.2023

החברה הערבית בישראל בצל המלחמה

צרכים בשעת חירום

ומניעת הסלמה במרחבים המשותפים

* הסקירה מציעה תמונת מצב עדכנית¹ כפי שהיא מצטיירת מן המידע המצוי בידנו ביום זה.

האתגר: מלחמת חרבות ברזל אשר פרצה ביום 7.10.23 הציבה אתגרים קשים ביותר הנוגעים לחברה הערבית בישראל; ביניהם צרכים הומניטריים של ממש, והצורך האקוטי למנוע הסלמה ואלימות במרחבים המשותפים. אתגרים אלו, אשר לעיתים שלובים זה בזה, מתעצמים ככל שהמלחמה ממשיכה ומתפתחת.

רקע כללי למצב החירום

- ◀ הצורך בהיערכות לשעת חירום ברמה אופרטיבית ומוסדרת כבר הביא לחשיבה ולהתארגנות במישורים שונים (בין היתר בעקבות אירועי מאי 2021), אך לא באופן התואם את סדרי הגודל הנדרשים כעת.
- ◀ החברה הערבית ככלל כואבת, מוקיעה ומתנגדת למעשי הטרור הנפשעים של חמאס, ברמה אנושית ומוסרית (כעולה גם מסקרים שנערכו השבוע). כך לדוגמה קיימת התארגנות של רופאים ערבים מישראל בחתימה על פנייה לחמאס בבקשה לאפשר לצלב האדום כניסה לעזה לצורך תקשורת עם החטופים. בה בעת ככל שהלחימה נמשכת הדבר מציף רגשי הזדהות ברמה האישית ביותר עם הכאב הרב של בני משפחה וחברים פלשתינאים בעזה.
- ◀ מצב קשה ומורכב זה מעלה סוגיות הנוגעות לגבולות חופש הביטוי: מצד אחד הזכות לתמוך ולהזדהות עם "בלתי מעורבים" בעזה, שהם לעיתים אפילו בני משפחה; ומצד שני החובה למנוע ולהוקיע תמיכה בטרור והסתה לאלימות.
- ◀ התמודדות זו מקבלת משנה תוקף על רקע חקירות, זימונים לוועדות משמעת והליכים עונשיים המתקיימים בעת הזו (כגון הרחקה, בעיקר באקדמיה).

* תמונת מצב זו מבוססת על דברים ממפגש JFN ופורום הקרנות מיום 15.10.2023 וכן על חומרים משלימים. הדוברים במפגש היו:

- **ד"ר סאמר סוויד** – מנכ"ל המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי ורכז קואליציית החרום של ארגוני החברה הערבית בישראל: נתן מבט כלול על פעילות הקואליציה בצל המלחמה כולל התייחסות לצרכים מיידיים של החברה הערבית בישראל ובפרט בנגב.
- **פידא נערה טבעוני** – מנהלת סניף שתיל בחיפה והצפון **ואלה ידעיה** – מנהלת תכניות ארציות בשתיל: נתנו עדכון על פעילות קואליציית ארגוני ופעילי חברה משותפת מאז פרוץ המלחמה, יוזמות קהילתיות ומוקדי התערבות נבחרים בעת הזו.
- **אחיה שץ** – מנכ"ל ארגון פייקריפורטר. נתן סקירה על פעילות הארגון מפרוץ המלחמה: ניטור הודעות שקריות והסתה ברשתות שעלולות להוביל להסלמה ולאלימות, חשיבות המחקר והמעקב ברשתות.
- **שהירה שלבי** – סגנית מנכ"ל של יוזמות אברהם. מובילה את הוועדה לקידום מדיניות ועבודה מול רשויות מקומיות ומוניציפאליות. התייחסה לסקירת העבודה ברמת המדיניות עם הרשויות, דרכים ואסטרטגיות למנוע התלקחות בין אזרחים יהודים וערבים.

- ◀ בשים לב להסתה מכוונת מצד גורמים שונים בזירה הפוליטית, קיים צורך ראשון במעלה ואקוטי לפעול אקטיבית למניעת עימות והסלמה לאלימות בתוך המדינה.
- ◀ קיימת הסכמה מבוססת ניסיון שאפשר למנוע אלימות אם נערכים ופועלים לשם כך באופן ממוקד, בשיתוף פעולה ותוך יצירת אמון אישי עם הגורמים הרלוונטיים, בדגש על מקומו המרכזי של השלטון המקומי, מנהיגות מקומית ומשטרה מקומית. "אפשר להציל ערים מעורבות".
- ◀ מחקר מראה כי בשעת משבר המיעוט הערבי נוטה לגילוי אחריות, התנדבות ואף נתינה. ביום 16.10.23 התקיים מפגש בנושא "הערכות לחירום בשעת משבר בחברה הערבית" בהובלת משרד הנגב, הגליל העליון והחוסן הלאומי – רשות הצעירים, בהשתתפות ארגוני חברה אזרחית וקרנות.

תמונת מצב נוכחית | צרכים ומענים

◀ הקמת חדר מצב לחברה הבדואית בנגב

- ◀ חדר המצב ממוקם בחורה ומתמקד ב־100,000 תושבי הכפרים הבלתי מוכרים. שותפים לו ארגונים מהחברה האזרחית (ובהם [אג'יק - מכון הנגב](#)), שלטון מקומי ואשכולות, פיקוד העורף, משרדי ממשלה ופילנתרופיה ([קקן SVF](#) וה-[Task Force](#)). פעילות במסגרת חדר המצב כוללת בין היתר:
 - ◀ נציגי פיקוד העורף והיחידה לאיתור נעדרים נעזרים בתשתית הקהילתית של חדר המצב על מנת להגיע ולעדכן את משפחות הנעדרים והחטופים הבדואים, במקביל לליווי משפחות ההרוגים הבדואים בתהליך קבלת סיוע ותמיכות;
 - ◀ פינוי סטודנטים. יות ערבים ממוסדות לימוד אקדמאיים בדרום;
 - ◀ הפעלת קו חם למענה רגשי ופסיכוסוציאלי באמצעות מטפלים. ות מהחברה הערבית;
 - ◀ קליטת תרומות מזון וחלוקתו – חלק ניכר מתלמידי מערכת החינוך מהכפרים הבלתי מוכרים מסתמכים על מפעל ההזנה של משרד החינוך. לנוכח סגירת מערכת החינוך, ישנם סימנים ראשוניים של מצוקה תזונתית;
 - ◀ הפעלת מערך הפגתי על בסיס מתנדבי הארגונים השותפים;
 - ◀ השקת קמפיין התנהגות בטוחה בשעת חירום.

◀ הקמת חדר חירום בכפר קאסם

- ◀ הרשות לפיתוח כלכלי בחברה הערבית יחד עם הוועד הארצי לראשי הרשויות הערביות הקימו חדר חירום בכפר קאסם. חדר החירום מרכז נושאים שונים: קמפיינים תקשורתיים, מעקב אחר הצרכים של ראשי הרשויות, צרכים ומענים בחברה האזרחית ובדיקת מוכנות של הרשויות לקראת תרחישי מלחמה נרחבת. התשתית ממומנת על ידי הממשלה (החלטה 550) אך ישנם צרכים נלווים רבים אחרים בהם יכולה הפילנתרופיה לתרום, בעיקר בנושא של חיזוק פעילות ארגוני החברה האזרחית.

◀ מיגונויות ומקלטים

- ◀ יש מחסור חמור במיגונויות ומקלטים המגביר את הסיכון לפגיעה ישירה (מקרה גלגוליה). יש כשל באספקה ובייצור אפילו כאשר יש לכך מימון.
- ◀ **מענים ראשוניים:** פנייה לתעשייה בבקשות לייצור; מיפוי מדויק של השטח בנוגע למצב המיגון החסר כדי לנסות לקדם מענים במקומות הנדרשים; הקמת כיתות כוננות (ללא נשקים) בבחינת "קו ראשון" במקרה פגיעה לצורך ריכוז והעברת מידע לחמ"ל ייעודי שיודע לתת מענים שונים.

◀ צרכים הומניטריים

- ◀ אספקת שירותי בריאות – מתעורר חשש ממשי מגישה לישובים יהודיים לצריכת שירותי בריאות, כולל תרופות;
- ◀ בטחון תזונתי – בשים לב למצב העוני ממילא, חוסר אספקת מזון בתקופה זו בישובים מרוחקים והעדר גישה לחנויות המזון הגדולות.

התמודדות רגשית נפשית

- נדרש ברמות שונות ומגוונות: עבור יחידים, משפחות, נשים וילדים; עבור מתנדבים ומדריכים הפועלים בשטח ומעניקים בעצמם סיוע נפשי.
- מענים ראשוניים:** הקמת קו חם; מענה נקודתי על-ידי מתנדבים, הארגון [Humanity Crew](#) ואגודות הפסיכולוגים הערבים.

התמודדות עם גבולות חופש הביטוי בהיבטים שונים

- חקירות ומעצרים בגין ביטויים שנטען לגביהם שמהווים תמיכה טרור מענים ראשוניים:** איסוף נתונים על מקרים והעברת מידע על-ידי מתנדבים; הבטחת ייצוג במקרים נדרשים.
- מניעת הסתה אסורה, תוכן זדוני והסתה לאלימות מצד כל גורם מענים ראשוניים:** צוותי מתנדבים המבצעים סקירה ברשתות ומדווחים ומעבירים הלאה מידע; קמפיין "מודעות" שנועד לייצר מודעות בנושא הזכות לחופש ביטוי ומניעת צנזורה עצמית, לצד מודעות לגילוי אחריות ומגבלות חופש הביטוי; עבודה של הארגון המקצועי "פייקרפורטר" הפועל מול הנהלות הרשתות החברתיות לצורך הסרה ובדיווח מול גורמים מקומיים.
- במוסדות אקדמיים** – גיבוש תוכניות להתמודדות עם ביטוי תמיכה בטרור מצד אחד וביטוי הסתה כנגד ערבים מצד שני, לרבות פרסום הנחיות, קיום מעגלי שיח, קו חם לדיווח וטיפול במקרים פרטניים (אוניברסיטת תל אביב, הנציבות לשוויון, מגוון וקהילה).
- תופעות נרחבות של פייקניוז ומידע שקרי שהתגברו לאור אופי האירוע שהחל וממשיך בחוסר מידע עצום מענים ראשוניים:** צוותים מתנדבים המבצעים ניטור מידע ודיווח; עבודה של הארגון המקצועי "פייקרפורטר" במפורט.

התמודדות נקודתית עם מתחים במרחבים משותפים

- מניעה בכל מחיר של הסלמה ואלימות; שימור וחיזוק קשרים ויוזמות שכבר נעשו וקיימים במהלך השנים.
- מענים המובלים על-ידי "שתילי":** קיים פורום של 25 ארגונים ארציים הפועלים בנושא חברה משותפת וכעת ארגונים מקומיים מבקשים להצטרף; קיום מפגשים בזום של השותפים; צוות דוברות: גיבוש דף מסרים, הדהוד סיפורים ויוזמות המקדמות סולידריות; דגש על תכלול וחיבור היוזמות הרבות; מיפוי צרכים ברמה מוניציפלית; תמיכה בהתארגנויות קהילתיות המנכיחות פיזית בשטח מפגשים משותפים ועמידה יחד במרחב.
- פיתוח משמר אזרחי בערים מעורבות.

פערים, צרכים נוספים ונושאים פתוחים

- המשך מיפוי שטף, מידי וממוקד של צרכים נוספים ומשתנים, ההולכים וגדלים עם הזמן;
- תיווך לקהילות בחו"ל בנוגע לצרכים;
- תכלול היוזמות המרובות; בדגש על התמקדות בתמיכה במנהיגות קיימת;
- שכלול עבודה צמודה מול רשויות מקומיות ומשטרה מקומית;
- פיתוח מענים טכנולוגיים לצורך עדכון מרוכז ואמין בתוך החברה הערבית.

ריכוז מידע, יוזמות והזדמנויות

- ◀ כלל היוזמות הנוגעות לחברה משותפת מרוכזות כאן. האתר מאפשר חיפוש יוזמות והוספה של יוזמות נוספות. כעת קיימות במאגר כ-80 יוזמות המתרחשות בכלל רחבי הארץ.
- ◀ SVF הקימו קרן חירום שתתמקד בצרכים הומניטריים בחברה הבדואית ובמניעת אלימות בחברה המשותפת, לפרטים.
- ◀ IATF מרכזים מידע מארגונים וממשלה על צרכים ומעני באופן מתעדכן (ראו עדכון מיום 12.10.23), ניתן ליצור קשר עם מיכל ברק במייל MichalBa@jdc.org.
- ◀ הקרן החדשה לישראל יוזמת הקמת קרן ייעודית ליוזמות מקומיות בדגש על תגובה ומתן תמיכה מהירה.

סוגיות לשיח ופיתוח בשדה הפילנתרופי

- ◀ התמודדות עם הצורך לתת מענה מידי לצרכי חירום ובכלל לפעול בטווחי זמן קצרים ומיידיים, לצד הצורך ואף החובה לפעול לבניית תשתיות שיעלו מתוך המצב החירומי ולהבטיח מענה בטווח הארוך, אשר יידרש ברבדים רבים וכבדי משקל. SFM – Sustainable Funding Model – לתת עכשיו, להכפיל ב-2024, לשלש ב-2025.
- ◀ הכנסת שחקנים חדשים (בעיקר קרנות) לזירת התמיכה בחברה משותפת ובחברה הערבית. לצד זאת: התלבטות בנוגע לייעוד כספים לחברה הערבית למול הזדמנות לחיזוק התפיסה שפילנתרופיה מכוונת נושא רוחב מסוים (לדוגמה טראומה) צריכה לכלול – כמובן מאליה – את החברה הערבית וצרכיה.
- ◀ הבנה שסוגיית הבטחת הזכות לחופש הביטוי לצד גבולותיה היא אקוטית, רחבת היקף ומורכבת ותלויה את החברה בכלל (כולל קרנות בעצמן) לאורך זמן. הדבר מחייב קיום שיח ולמידה יעודיים בנושא.
- ◀ החלפת ידע ושת"פ בין קרנות בכל הנוגע לארגונים ויוזמות.
- ◀ יש להדגיש שבמקביל למצב החירום הנוכחי החברה הערבית מתמודדת מזה זמן עם משבר אלימות ופשעה חמור ביותר ורחב היקף. השדה הפילנתרופי כבר החל במהלך מרוכז במטרה להשקיע כספים בנושא אקוטי זה. חשוב מאוד שמצב החירום הנוכחי (שעשוי להחריף מאוד את המשבר הנ"ל) לא יגרום לשדה הפילנתרופי לנטוש או להזניח נושא מרכזי זה, שבאיחור מסוים זכה לתשומת לב הנדרשת. האלימות בחברה הערבית נמשכת גם בימים אלו, אולם הדבר הפסיק לקבל תשומת לב בתקשורת נוכח העיסוק הישיר במלחמה.